

KASZA GEORGINA

Úton egy új, lehetséges egyetemi modell felé

WISSEMA, J. G.: TOWARDS THE THIRD GENERATION UNIVERSITY. MANAGING THE UNIVERSITY IN TRANSITION. EDWARD ELGAR PUBLISHING INC., 2009, NORTHAMPTON. 272 P.

Az elmúlt évtizedekben nagy horderejű átalakulások mentek végbe a felsőoktatásban. A változások - többek között a globalizálódás, az ún. tudásgazdaság kialakulása, a finanszírozási megszorítások következményei, a kutatás, a fejlesztés és az innováció természetének átalakulása, a felsőoktatás tömegessé válása - új kihívások elé állították a felsőoktatási intézményeket. Milyen válaszok, új utak fogalmazhatók meg ebben a változó környezetben? Milyen lehet a jövő egyeteme? Mit jelent a harmadik generációs egyetemi modell? Milyen intézményirányítási technikákat alkalmazhatnak az új típusú szervezetekben?

Ezekre a kérdésekre is válaszokat ad J. G. Wissema az idén megjelent, elsősorban a felsőoktatási intézmények vezetőinek szóló kötete, amely több évtizedes, felsőoktatásban eltöltött oktató-kutatói tapasztalat, valamint a piaci szférában betöltött tanácsadói munka eredményeként született meg. A könyv megjelenése nem előzmények nélküli. Korábbi változata már 2006-ban megjelent lengyel és bolgár nyelven, 2008-ban pedig Macedóniában adták ki, de már az újabb, angol nyelvű verzió lengyel és török nyelvű fordítása is folyamatban van.

A kötet három, jól elhatárolható, de lényegében összefüggő fejezetből áll. Az első fejezetben történeti áttekintést olvashatunk a középkori vagy első generációs egyetemi modelltől (1GE) a harmadik generációs egyetemi (3GE) modellig vezető folyamatról. A szerző nagy hangsúlyt fektet a modellek közötti átmeneti periódusok jellemzőinek bemutatására is; ez a visszatekintés ad segítséget a jelenleg formálódó 3GE modell megértéséhez.

Míg az első generációs egyetemek legfőbb feladatuknak a tudás átadását tekintették, addig a 19. században kialakuló második generációs (vagy Humboldt-modellhez tartozó) intézmények (2GE) céljai között az oktatáson túl már a tudás létrehozása, a kutatás is kiemelt szerepet kap. Az e modellhez tartozó egyetemek főbb jellemzője, hogy lokális környezetben működnek, valamint hogy nemzeti intézmények, amelyek más felsőoktatási intézményekkel főként partneri viszonyban állnak. Egyéb szervezetekkel minimális formális kapcsolatuk van, elítépzést folytatnak, valamint működésükhöz az állami pénzügyi támogatás és beavatkozás elsődleges és elengedhetetlen. Ennek a modellnek a felbomlásában, valamint az 1960-as évektől tartó ún. második átmeneti korszak kialakulásában szerepe volt a diáklétszám ugrásszerű megnövekedésének, a globalizációnak, az interdiszciplináris kutatások

megjelenésének, a specializált kutatóintézetek megalakulásának, az ipari szervezetekkel való folyamatosan szélesedő együttműködésnek, valamint a vállalkozói kedv kibontakozásának. Manapság a felsőoktatási intézmények többsége ebben az átmeneti fázisban van, még mindig számos egyetem rendelkezik a 2GE modell főbb jellemzőivel. Ez az átmeneti szakasz azonban a 20. század végére elősegítette a harmadik generációs egyetemi modell kialakulását.

Mi is jellemzi a harmadik generációs egyetemi modellt? A szerző etalonnak a Cambridge Egyetemet tartja, amely néhány más, főként amerikai intézménnyel együtt már az új modell típusaként mutatható be. Az angol intézményt ismertető rövid esettanulmány elsősorban arra az 1970-es évek óta tartó folyamatra koncentrál, amely során az intézménynek köszönhetően Cambridge környékén csúcstechnológiai ipar épült ki (Cambridge-jelenség). Ezt követően az új elméleti modell legfőbb sajátosságait taglalja. Hét fő jellemzőt határoz meg: (1) a „harmadik cél” megfogalmazása: a tudás hasznosítása és terjesztése központi szerepet kap; (2) elsődleges lesz a nemzetközi verseny piacon való jelenlét; (3) az egyetemek nyitottabbá válnak ipari, üzleti partnerekkel való együttműködésre; (4) a kutatás természetének megváltozásával előtérbe kerülnek a transz- és multidiszciplináris kutatások; (5) a tömeg- és elitképzésnek egyaránt helye van; (6) az intézmények multikulturális szervezetekké válnak; illetve (7) a közvetlen állami finanszírozás és beavatkozás megszűnik.

A fejezetet két érdekes, szintén a 3GE modell jellemzőivel körülírható intézmény esettanulmánya zárja. Az első Indonézia legrégebb felsőoktatási intézménye, a Bandung Műszaki Egyetem történetét, jelenlegi működését dolgozza fel, míg a másik egy teljesen más gazdasági és kulturális környezetben működő intézményt, a bulgáriai Ruse Egyetemet mutatja be. Az esettanulmányok kifejezetten az egyetemek történetére, szervezeti felépítésére, a piaci partnerekkel való együttműködésre, illetve egy-egy sikeres, az intézményhez kötődő vállalkozás bemutatására fókuszálnak.

Az új egyetemi modell egyik legfőbb jellemzője, hogy az intézmények nyitottakká válnak a kooperációra, és más típusú - üzleti, ipari - szervezetekkel való együttműködésre is. A szerző a második fejezetben e szervezetek működésének alaposabb ismertetését tűzte ki célul. Az elmúlt bő évszázadban az ipari ágazatban a kutatás-fejlesztés természetének változása átalakította a kutatómenedzselés helyét és szerepét, folyamatosan közelebb hozva egymáshoz a vállalkozásokat és az egyetemeket. Az a lineáris fejlődési modell, amelyet a szerző a kutatómenedzsment szervezeteken belüli szerepének bemutatása során alkalmaz, 5 fő szakaszra épül. Az első az egyes kutatók kíváncsiságára alapozó, nem rendszeres működést felmutató ún. „próbálgató” szakasz; a második a tudomány által vezérelt, a szervezeteken belül a kutatást önálló funkcióként megjelenítő, kínálat-vezérelt ún. „technológiai nyomás” szakasza; a harmadik a kereslet által vezérelt, a kutatás-fejlesztés költségeit szem előtt tartó, projektmenedzsment technikákat alkalmazó szervezetek előtérbe kerülését hozó, ún. „piaci húzóerő” szakasza; míg a negyedik a piaci és a technológiai szükségleteket figyelemmel kísérő, integrált kutatási és technológiai menedzsmentet működtető szervezetek túlsúlyával jellemezhető ún. stratégia-vezérelt szakasz. A jelenlegi, ún. tech-business (ötödik) szakaszban, amelyet a tradicionális szervezeti formák felbomlásával párhuzamosan a kutatás-fejlesztési tevékenység kiszervezése, az ügyfél- és profitközpontúság, valamint az értékteremtés és az innováció fontossága jellemez, a felsőoktatási intézmények elsődleges partnerekké válnak. A tudáshasznosítás folyamatában kiemelt szerepet kapnak a vállalkozói kedvvel rendelkező, optimista és motivált egyetemi hallgatók és oktatók (ún. technostarterek) is, akik képesek megteremteni a saját, technológia-alapú vállalkozásaikat, amelyek ezen kooperációk motorjai lesznek. A technostarterek azoknak a know-how-knak a birtokosai, amelyekre az új szervezetek létrehozása (pl. spin-out vállalkozások) alapul. A szerző egy érdekes adatot is kiemel: a világ felnőtt lakosságának közel három százaléka tartozik ehhez az innovatív szakemberekből álló csoporthoz. A piaci szféra szereplői

és az egyetemek is egyre inkább felismerik jelentőségüket, elengedhetetlenek tartják támogatásukat.

Milyen intézményi felépítés, irányítási technikák segítik az egyetemeket a folyamatosan változó környezetben? Az utolsó fejezet a harmadik generációs egyetemi modell lehetséges szervezeti, irányítási és finanszírozási technikáit vázolja fel. A szerző a 2GE egyetem szervezeti és menedzsment felépítéséből kiindulva, azok hibáinak kiemelésével próbálja részletesen meghatározni az optimális szervezeti felépítést. Az új egyetemi rendszer legfőbb jellemzői: a felsőoktatási intézmény a karok helyett egyetemi intézeteken alapul, az intézmény élén pedig egy tanács irányítása alatt álló, szélesebb hatáskörrel rendelkező professzionális vezetőtestület áll. A felügyelő tanács és a vezetőtestület munkáját kis létszámú személyzet segíti, az intézetek tevékenységét pedig a vezetőtestület irányítása alatt álló „szolgáltatóközpont” támogatja. A 3GE modellben a szervezeti felépítés megváltozásával együtt kell járni a szervezeti kultúra megváltozásának is.

A finanszírozás terén a legnagyobb változás, hogy megszűnik a közvetlen állami támogatás. Elsődleges pénzügyi forrássá válnak a hallgatók által fizetett díjak, a kutatási alapok, az ún. harmadik fél és az alapítványok. Az állami finanszírozás csak közvetett formában, az ösztöndíj-alapokon és a kutatásokat finanszírozó ügynökségeken keresztül jelenik meg. A 3GE intézmények legfőbb jellemzője, hogy szabadalmaikon keresztül, a know-how értékesítéséből üzleti alapokra helyezhetik finanszírozásukat. Ez a folyamat új szervezeti megoldások bevezetéséhez vezet: például a vezetőtestület egyik tagja felelőse lesz a piaci szervezetekkel való kapcsolattartásért, a know-how üzleti alapokra való helyezéséért, illetve a fenti tevékenységekkel kapcsolatos valamennyi teendőért (pl. marketingtevékenység, szemléletmód kialakítása stb.).

A könyvet záró alfejezet a modell intézményi szintű bevezetésével foglalkozik. A szerző tömören, lépésekbe rendezve próbálja felvázolni, milyen változásmenedzsment jellegű feladatokon keresztül érvényesíthető ez az elképzelés egy felsőoktatási intézményben. Zárásként egy gazdag melléklettel találkozhatunk: két, az innovációról és a technostarterek oktatásával foglalkozó tanulmány, valamint részletes fogalommagyarázat segít az új modell elmélyültebb megértésében.

A kötet a szerző szándéka szerint elsősorban a felsőoktatási intézményvezetőknek jelenthet hasznos segítséget, hiszen elsősorban számukra lehet fontos a már említett változásokra jól használható, a gyakorlatban érvényesíthető válaszok megfogalmazása. Jelenleg hazánkban is több intézmény tart egy új modell felé, ami nemcsak strukturális változásokkal járhat, hanem a szervezeti kultúra átalakulását megváltozását is eredményezni fogja. A felsőoktatási vezetőknek szervezett menedzsmentképzések indítása, valamint a jelenleginél gazdagabb (magyar vonatkozású) szakirodalom elérhetősége pótolandó feladat. Ugyanis a már elindult, intézményirányítást is érintő változások egyre nagyobb igényt teremtenek erre.

Zion Nemzeti Park - Utah, USA